

*Др Вања Бајовић**

Правни факултет Универзитета у Београду

ORCID: 0000-0002-7781-725X

КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА ЖИВОТИЊА У СВЕТЛУ ЕУ ДИРЕКТИВЕ 2024/1203 **

САЖЕТАК: У раду се разматра питање усклађености кривичног законодавства Републике Србије са ЕУ Директивом 2024/1203 о еколошком криминалитету. Иако се Директива не бави непосредно заштитом животиња, неколицина кривичних дела, на чијем се имплементирању од стране држава чланица инсистира, директно се односи на заштиту дивљих животињских врста. Од држава чланица ЕУ се у том смислу захтева да строго санкционишу њихово убијање, уништавање, поседовање, куповину, продају или нуђење на продају, увоз или извоз, као и недозвољен промет њиховим дериватима. У кривичном праву Републике Србије ова понашања могу се подвести под различита кривична дела и прекршаје, чији примарни циљ неретко није заштита природе већ заштита привреде, тржишта, царинског система и сл. Полазећи од тезе да је постојећа регулатива неадекватна да животињама пружи одговарајућу заштиту, у раду се анализирају постојеће инкриминације којима се животињама пружа заштита и њихова усклађеност са поменутом Директивом. Посебно се бавимо и питањима која су у теорији спорна и то могу ли животиње уопште да буду предмет кривичноправне заштите, може ли им се доделити правни субјективитет и да ли је адекватно њихово поистовећивање са покретним стварима, односно „робом“. На крају се разматра проблематика

* e-mail: bajovic@ius.bg.ac.rs, ванредна професорка.

** Рад је примљен 4. 11. 2024, а прихваћен је за објављивање 25. 11. 2024. године.

односа кривичних дела и прекршаја из ове области, чија се обележја често преклапају и прете да покретањем прекршајног поступка и изрицањем прекршајне санкције учиниоца фактички заштите од кривичне одговорности.

Кључне речи: злочини над дивљим животињама, ЕУ Директива 2024/1203, правни субјективитет, кривична дела, прекршаји

УВОД

Директива 2024/1203 о еколошком криминалитету (у даљем тексту Директива) усвојена је 26. марта 2024. године, а државе чланице Европске Уније су дужне да је имплементирају у своја национална законодавства до 21. маја 2026. године. Са изузетком неколицине инкриминација на чијем увођењу инсистира, Директива се не бави примарно заштитом животиња, иако низ еколошких кривичних дела која су њоме предвиђена, по логици ствари, имају директан утицај на биљни и животињски свет. Примера ради, испуштање, емитовање или уношење штетне материје, супстанце, енергије или зрачења у ваздух, земљу или воду, логично утиче на животиње и биљке настањене на том станишту. Логично је да загађење животне средине и други еколошки деликти не делују само на људе, већ на сав живи, биљни и животињски свет настањен у тој области, па би се могло тврдити да се инкриминацијом еколошких деликата не штити само човек и његово право на здраву животну средину већ и остала жива бића. Разлози нестанка појединих врста леже примарно у уништавању њиховог станишта, до чега долази услед сече шума, претварања степа у оранице, исушивања влажних предела и сл. Тако и Кривични законик Републике Србије (КЗ)¹ предвиђа да тежи облик појединих кривичних дела против животне средине постоји ако је дошло до уништења животињског или биљног света великих размера.²

Злочини над дивљим животињским (и биљним) врстама (wildlife crime) су врло уносна и профитабилна делатност за организоване криминалне групе. По неким проценама, цена рогова носорога по килограму

¹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – испр., 107/2005. – испр., 72/2009, 111/2009, 104/2013, 108/2014, 94/2016. и 35/2019.

² Реч је о кривичним делима загађење животне средине (чл. 260. КЗ), против-правна изградња и стављање у погон објеката и постројења који загађују животну средину (чл. 262. КЗ), оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине (чл. 263. КЗ) и уношења опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266. КЗ).

креће се двоструко више од цене злата!³ Овакви злочини укључују али се не ограничавају на убијање и злостављање животиња, незаконит лов, незаконит риболов, незакониту трговину, кријумчарење и промет дивљим животињама и њиховим дериватима.⁴ Дивље животиње се продају циркусима или појединцима који их купују као статусне симболе или кућне љубимце, а њихови деривати најчешће се користе у модној и прехранбеној индустрији, алтернативној и традиционалној медицини и фармацији.⁵ У лову на њих се користе замке и челичне клопке које доводе до тешких патњи и споре смрти животиње, а и оне које преживе држе се у крајње нехуманим условима. Илустративни пример је случај младунчета лава, пронађеног у екстремно лошем стању у близини Суботице,⁶ који потврђује тврдњу да је овај вид криминалитета распрострањен и у Србији, али да углавном пролази „испод радара“. Поред тога што су овакви злочини крајње нехумани и сурови за животиње, које су свесна и осећајна бића, они су индиректно јако опасни и за човека. Њихово незаконито увожење у друге државе и држање у нехуманим и неприродним условима представља извор многих болести односно зооноза које су по неким проценама узрочник 60 % заразних болести код човека.⁷ Трговина дивљим врстама носи и ризик од увођења инвазивних врста у нова окружења, а по неким проценама око 16 % нових врста може постати инвазивно када се пусти у нову природну средину.⁸ Овакви злочини често се врше према угроженим животињским врстама чијим нестанком се нарушава екосистем и уништавају природни ресурси.

³ U4 Exper Answer, *Wildlife crime and corruption*. <https://www.u4.no/publications/wildlife-crime-and-corruption.pdf>

⁴ South, N., & Wyatt, T. (2011). Comparing illicit trades in wildlife and drugs: An exploratory study. *Deviant Behavior*, 32 (6), 538–561.

⁵ Van Uhm, D. P. (2018). The social construction of the value of wildlife: A green cultural criminological perspective. *Theoretical Criminology*, 22 (3), 384–401. <https://doi.org/10.1177/1362480618787170>. Van Uhm, D. P. & Moreto, W. D. (2018). Corruption Within the Illegal Wildlife Trade: A Symbiotic and Antithetical Enterprise. *British Journal of Criminology*, 58 (4), 864–885.

⁶ ORCA, Тужна судбина лавице Кики: лекција свима нама. <https://orca.rs/tuzna-sudbina-lavice-kiki/>

⁷ Jones, K. E., Patel, N. G., Levy, M. A., Storeygard, A., Balk, D., Gittleman, J. L., & Daszak, P. (2008). Global trends in emerging infectious diseases. *Nature*, 451 (7181), 990–993. <https://doi.org/10.1038/nature06536>. Taylor, L. H., Latham, S. M., & Woolhouse, M. E. J. (2001). Risk factors for human disease emergence. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 356 (1411), 983–989.

⁸ Diagne, C., Leroy, B., Vaissière, A. C., Gozlan, R. E., Roiz, D., Jarić, I., Salles, J. M., Bradshaw, C. J. A., & Courchamp, F. (2021). High and rising economic costs of biological invasions worldwide. *Nature*, 592 (7855), 571–576.

Најважнија међународна конвенција из ове области је Конвенција о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре познатија као CITES конвенција⁹ донета 1973. године у Женеви. Конвенција је ступила на снагу две године касније, ратификовале су је 184 државе, међу којима и Србија.¹⁰ Њоме је заштићено преко 6.000 таксативно наведених животињских и преко 34.000 биљних врста, за чији се промет или држање морају набавити посебне CITES дозволе од стране надлежних органа држава потписница, које у Србији издаје Министарство за заштиту животне средине.

На нивоу ЕУ донета је Уредба 338/97 о заштити дивље фауне и флоре¹¹ као и Уредба о њеној примени,¹² а 2022. године усвојен је и Акциони план о сузбијању трговине дивљим животињама, којим су постављена четири основна приоритета:

- спречавање и сузбијање трговине дивљим животињама отклањањем њених узрока кроз умањење потражње за илегално увезеним дивљим животињама, успостављањем прихватљивог животног стандарда у државама порекла и сузбијањем корупције на свим нивоима;
- јачање правног и политичког оквира за сузбијање трговине дивљим животињама, и то кроз усклађивање политика ЕУ и националних политика са међународним обавезама и ангажовање цивилног сектора;
- ефикасно спровођење правног оквира и то кроз побољшање стопе откривања ланаца трговине дивљим животињама, подстицање координације и сарадње унутар и између држава чланица и повећањем напора у решавању online трговине;
- јачање партнерства између држава порекла, транзитних земаља и крајњих дестинација у ланцу илегалне трговине дивљим животињама и њиховим дериватима.

Уредба 338/97 о заштити дивље фауне и флоре наводи исцрпну листу заштићених животињских и биљних врста, а државама чланицама намеће обавезе у погледу прописивања строгих и детаљних услова и дозвола за њихов промет. Иако од држава чланица захтева да санкционишу одређена понашања, ова Уредба не налаже државама чланицама прописивање посебних кривичних дела везаних за недозвољени промет

⁹ The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, <https://cites.org/eng/disc/what.php>

¹⁰ Србија је CITES конвенцију ратификовала 2001. године, Законом о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/2001.

¹¹ Council Regulation [EC] No 338/97 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein.

¹² Commission Regulation [EC] No 865/2006.

дивљим животињама. Тај недостатак надомешћен је недавно усвојеном Директивом 2024/1203 о еколошком криминалитету, која државама чланицама налаже и увођење неколицине кривичних дела директно везаних за заштиту дивљих животињских врста, инсистирајући на минималној казни затвора од три године.

Заштити животиња на нивоу ЕУ се поклања доста пажње па је чак и Лисабонским уговором, који се сматра својеврсним Уставом ЕУ, прописано да државе чланице морају водити рачуна о добробити животиња као осећајних бића.¹³ У Србији, нажалост, још увек није сазрела ова свест, па се, приликом доношења Закона о добробити животиња (ЗДЖ) и уношења кривичног дела убијање и злостављање животиња, јавила дилема везана за заштитни објект ове инкриминације¹⁴ и уставно утемељење (ЗДЖ), уз тврдње појединих аутора да добробит животиња није уставна категорија и да може доћи у сукоб са правима и слободама људи.¹⁵ Због тога анализу и започињемо питањем могу ли животиње уопште да буду предмет кривичноправне заштите.

ЖИВОТИЊЕ КАО СУБЈЕКТИ ПРАВА И ПРЕДМЕТ КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

У кривичноправној теорији традиционално је заступљен став да само човек и његове основне вредности могу бити предмет кривичноправне заштите. Након што је Кривичним законом из 2005. године у наш правни систем унето кривично дело убијање и злостављање животиња, поставило се питање његове систематизације, односно адекватности сврставања у кривична дела против животне средине под образложењем да

¹³ Чл. 13. главе II Лисабонског уговора, међу одредбама које имају општу примену, прописује да „у обликовању и спровођењу политика заједнице у подручју пољопривреде, рибарства, превоза, унутрашњег тржишта, истраживања и технолошког развоја те истраживања свемира, заједница и државе чланице, *будући да су животиње осећајна бића, њиху пажњу посвећују захтевима за добробит животиња*, истовремено поштујући законодавне и друге одредбе те обичаје држава чланица, посебно у односу на верске обреде, културне традиције и регионалну баштину.“ V.: Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*, 2016/C 202/01.

¹⁴ Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног закона*. Београд: Службени гласник, 875.

¹⁵ Ристивојевић, Б., Бугарски, Т. (2014). Кривично дело 'убијање и мучење животиња' из чл. 269. КЗ РС у светлу Закона о добробити животиња. *Наука, безбедност, полиција – Журнал за криминалистику и право*, 1/2014.

се њиме само делимично штити животна средина.¹⁶ Наглашавано је и да животиње, односно њихова права, не могу бити заштитни објект кривичног права, односно да је за кривично право које штити она најзначајнија добра човека неприхватљиво да штити и животиње, те да се овим кривичним делом у ствари штити човек а не животиња, односно да се „штите осећања која човек има према животињама и његова одговорност коју он према њима треба да има“.¹⁷

У вези са тим, данас није спорно да „животна средина“ као заштитни објект кривично правне заштите представља самостално правно добро заштићено уставима многих држава и бројним међународним документима,¹⁸ те аналогно томе не би требало да буде спорно и да је живот и добробит животиња, као осећајних бића, самостално правно добро зарад њих самих, а не зарад човека који их је ставио у своју службу, успостављајући власнички однос над њима. Контрааргумент овој тврдњи је да се животна средина штити зарад људи, односно у њиховом интересу, али и са тог полазишта заштиту треба пружити комплетној биосфери, у коју несумњиво спадају и животиње.¹⁹

Аргументација по којој се животињама негира правни субјективитет углавном се своди на то да су права корелативна дужностима, а како животиње нису способне да буду носиоци обавеза, односно дужности, самим тим не треба да имају ни права.²⁰ Идеја правног субјективитета у смислу могућности да се буде носилац права и обавеза, сама по себи је правна, „фиктивна“ и променљива категорија, у зависности од преовлађујућих схватања и интереса. Данас је неспорно да правни субјективитет не уживају само људи као физичка лица, већ и правна лица као фиктивне, људске творевине, које не могу поседовати свест и вољу. Последњих година је чак и неколицини река, шума и планина додељен правни субјективитет.²¹

¹⁶ Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник, 875.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*, 857. О уставноправној заштити животне средине у нашем праву, в.: Шкулић, М. (2023). Уставноправна заштита животне средине. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 4/2023, 1187–1217.

¹⁹ О томе: Бајовић, В. (2023а). Правни статус животиња – покретне ствари или нешто више? у: Игњатовић, Ђ. (ед.) *Казнена реакција у Србији – XIII део*. Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, едисија Crimen, 231–255.

²⁰ Ристивојевић, Б., Бугарски, Т. (2014). Кривично дело „убијање и мучење животиња“ из чл. 269. КЗ РС у светлу Закона о добробити животиња. *Наука, безбедност, полиција – Журнал за криминалистичку и право*, 7.

²¹ На Новом Зеланду је 2017. године правни субјективитет дат шуми Те Уревера (Te Urewera), реци Вангануи (Whanganui) и планини Таранаки (Taranaki). Суд у Индији је 2017. доделио правни субјективитет рекама Ганг и Јамуна, а Колумбија реци Аtrato. О томе: Maloney, M. (2018). Environmental Law: Changing the Legal Status of Nature: Recent Developments and Future Possibilities. *Law Society of NSW Law Journal*, 49:78.

Правни субјективитет је и промењива категорија, зависна од преовлађујућих друштвених, политичких и економских интереса. Данас није спорно да сваки човек ужива правни субјективитет, али то није одувек био случај, будући да је овај субјективитет свим људима универзално загарантован тек 1948. године, доношењем Универзалне декларације о људским правима. Непуних сто година раније, 1856. године, Врховни суд САД заузео је став да робови овај субјективитет немају, односно да се право својине над робовима у правном смислу те речи, не разликује од права својине на другим стварима, као и да црнци, без обзира на то да ли се налазе у ропском положају или не, никада не могу постати грађани САД.²² Због тога заговорници права животиња сматрају да је „лобирање“ пресудно да би се животињама доделио правни субјективитет, односно да ту није реч о некаквим научним или правним аргументима, већ искључиво о политичкој и друштвеној вољи.²³

Корелација права и дужности као предуслов за стицање правног субјективитета пада у воду када се има у виду да одређене категорије лица (деца, ментално оболела лица, поједине категорије особа са инвалидитетом, лица лишена пословне способности и сл.) имају права, иако немају дужности у правном смислу те речи, већ одговорност за њихово понашање, односно дужност да друге заштити од њихових штетних радњи, имају родитељи, старатељи и законски заступници. Другим речима, онај ко је задужен за бригу о њима преузима на себе и одговорност за њихово понашање. Не види се ниједан разлог због кога се правни субјективитет у истом смислу не може применити и према животињама, осим аргумента да не припадају „правој“ (тј. људској) врсти, што већ прелази у област специзма.²⁴

На међународном плану све више се инсистира на заштити животиња и њихове добробити и то не само из емпатичних мотива саосећања

²² Dred Scott v. Sanford, 60 US. 393 (1856), наведено према: Васић, Р., Јовановић, М., Дајовић, Г. (2018). *Увод у право*. Београд: Правни факултет, 299.

²³ Shyam, G. (2019). How Community Attitudes can Strengthen Arguments for Changing the Legal Status of Animals. *Society Register*, Vol. 3, no 3, 68.

²⁴ Специзам је термин који је скован по аналогiji са другим видовима дискриминације и ушао је у општу употребу након што га је Сингер употребно у својој књизи *Animal Liberation*, иако га, по сопственом признању, није смислио он већ британски психолог Ричард Рајдер 1970. године. Тодоровић, З. (2018). *Емоције животиња, еволуциони континуитет и етичке импликације*, докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Београду. U4 Exper Answer, *Wildlife crime and corruption*, <https://www.u4.no/publications/wildlife-crime-and-corruption.pdf>, 94, фн. 76. Ђ. Игњатовић га одређује као пристрасност према припадницима сопствене (људске) врсте, а против интереса других врста живих бића (пре свега животиња). Игњатовић, Ђ. (2023). Зелена криминологија и контрола криминалитета. *Crimen* (XIV) 1/2023, 31.

са њиховом патњом већ и из настојања да се заштити једино човеково станиште – планета Земља. Биодиверзитет наине означава

„...разноврсност живих бића (биљака и животиња) на нашој Планети на којој постоји мноштво екосистема у којима постоје повезани циклуси ланчаних реакција између делова; ако дође до нестанка неке од врста живих бића, може бити угрожен читав екосистем“²⁵.

Право Републике Србије, на жалост, и даље је у заостатку за оваквим трендовима, посебно у својој практичној примени, имајући у виду да се одредбе Закона о добробити животиња малтене не примењују, а да је проценат покренутих кривичних поступака за убијање и злостављање животиња изразито низак у поређењу са бројем кривичних пријава,²⁶ а изречене казне се могу сматрати багателним, што не делује довољно превентивно у смислу застрашивања потенцијалних учинилаца.²⁷

ЕУ ДИРЕКТИВА 2024/1203 О ЕКОЛОШКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ

Директива 2024/1203 о еколошком криминалитету (у даљем тексту Директива) усвојена је 26. марта 2024. године, а државе чланице Европске уније су дужне да је имплементирају у своја национална законодавства до 21. маја 2026. године. Доношењу Директиве претходили су извештаји Eurojust-а којима је констатовано да еколошки криминалитет представља један од главних извора прихода организованог криминалитета, да је веома распрострањен и да угрожава читаве екосистеме и финансијске системе држава,²⁸ као и да еколошки криминалитет генерише врло високе профите а носи релативно низак ризик од откривања и процесуирања.²⁹

²⁵ Игњатовић, Ђ. (2023). Зелена криминологија и контрола криминалитета. *Crimen* (XIV) 1/2023, 31.

²⁶ Примера ради, 2021. године поднета је 231 кривична пријава за убијање и злостављање животиња, од чега је само 28 резултирало подношењем оптужног предлога, што значи да је кривични поступак покренут у свега 12 % случајева. Републички завод за статистику, 2022, *БИЛТЕН – Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2021*, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20225689.pdf>

²⁷ О томе: Бајовић, В. (2023б). Казненоправна заштита животиња у Републици Србији у: *Актуелна питања савременог законодавства и правосуђа*, Зборник радова са саветовања правника. Будва, 2–6. јун 2023. године, 263–283.

²⁸ European Union Agency for Criminal Justice Cooperation, *Report on Eurojust's Casework on Environmental Crime*, January 2021, https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf

²⁹ European Parliament, *Environmental crimes: deal on new offences and reinforced sanctions*, press release of 16 November 2023, <https://www.europarl.europa.eu/>

Како произилази из чл. 1. Директиве, њен циљ није хармонизација националних законодавстава држава чланица у овој области, већ постављање минималних стандарда који се морају поштовати, остављајући државама чланицама могућност да предвиде строже мере. Од држава чланица се захтева да у своја законодавства уведу нова кривична дела и њихове квалификоване облике, пропишу строге, пропорционалне и адекватне санкције, уведу тзв. допунске или споредне санкције (тзв. ancillary penalties) доследније, строже и адекватније санкционишу правна лица, односно компаније извршиоце еколошких деликата, инсистира се на ефикаснијем откривању и кривичном гоњењу кроз повећање људских, економских и техничких ресурса за борбу против еколошког криминалитета итд.

Директива обавезује државе чланице да предвиде као посебно кривично дело убијање, уништавање, поседовање, трговину, увоз и извоз дивљих заштићених врста. Номотехнички посматрано, ове обавезе су разрађене у две одвојене тачке Директиве, у зависности од тога о којим се животињским (и биљним) врстама ради, па се тачка (п) чл. 3, ст. 2. Директиве односи на врсте заштићене Директивом 92/43/ЕЕЗ о очувању природних станишта и дивље фауне и флоре и Директивом 2009/147/ЕЗ о очувању дивљих птица,³⁰ док се тачка (о) истог члана односи на Уредбу Већа (ЕЗ) бр. 338/97 о заштити врста дивље фауне и флоре уређењем трговине њима. Објект радње извршења је у оба случаја исти и односи се на дивље заштићене биљне и животињске врсте, али се радње извршења разликују у смислу да су као радње извршења тачком (п) предвиђени убијање, уништавање, одузимање, поседовање, продаја или нуђење на продају, док је тачком (о) као радња извршења предвиђена трговина или увоз примерака дивље фауне или флоре.³¹ „Компликована“ номотехничка

news/en/press room/20230929IPR06108/environmental-crimes-deal-on-new-offences-and-reinforced-sanctions

³⁰ Ова тачка инкриминише убијање, уништавање, одузимање, поседовање, продају или нуђење на продају примерка или примерака врсте дивље фауне или флоре наведене у Анексу IV, или у Анексу V где су врсте из тог Анекса подвргнуте истим мерама као оне усвојене за врсте у Анексу IV, према Директиви Савета 92/43/ЕЕЗ и примерка или примерака врста наведених у чл. 1. Директиве 2009/147/ЕЗ Европског парламента и Савета, осим ако се такво понашање односи на занемарљиву количину таквих примерака.

³¹ Ова тачка инкриминише трговину примерком или примерцима, или деловима или дериватима истих, врсте дивље фауне или флоре наведене у Анексима А и Б Уредбе Савета (ЕЗ) бр. 338/97, и увоз примерка или примерака, или делова или деривата истих, таквих врста наведених у Анексу II те Уредбе, осим ако се такво понашање односи на занемарљиву количину таквих примерака. – Покушај кажњив (чл. 4, ст. 2).

решења одраз су бланкетног карактера Директиве 1203/2024 која упућује на друге регулаторне акте,³² али је интенција и порука упућена државама чланицама и више него јасна и огледа се у настојањима да се убијање, поседовање, или промет, односно увоз, извоз и трговина заштићеним животињским врстама и њиховим дериватима предвиди као посебно кривично дело и строго санкционише.

Поред тога, Директива инкриминише и стављање на тржиште или чињење доступним на тржишту ЕУ или извоз са тржишта ЕУ одређене робе или производа супротно чл. 3. ЕУ Регулative 2023/1115,³³ осим када се ради о незнатној количини (чл. 3, ст. 2, т. (р)). Под овим се такође подразумевају роба или производи животињског порекла, а из овако формулисane одредбе би кривичној одговорности подлегалe рецимо и све продавнице (Petshop-ови) у којима се продају дивље и заштићене животињске врсте, што није реткост имајући у виду да се у некимa од њих могу наћи живи глодари или кунићи који се продају као храна за змије или друге животиње.

Тачком (q) истог члана се као кривично дело предвиђа свако понашање које изазива погоршање станишта унутар заштићеног подручја, или ометање животињских врста наведених у Анексу II, тачка (a), Директиве 92/43/ЕЕЗ унутар заштићеног подручја, у смислу чл. 6(2) те Директиве,³⁴ где је такво погоршање или ометање значајно. Погоршање станишта унутар заштићеног подручја или ометање животињских врста би по логици ствари претходно подразумевало извршење неког другог кривичног дела.

³² Тачка (n) упућује на Директиву 92/43/ЕЕЦ од 21. маја 1992. године о очувању природних станишта и дивље фауне и флоре и Директиву 2009/147/ЕЦ Европског Парламента и Савета од 30. новембра 2009. године о очувању дивљих птица, док тачка (o) упућује на Регулative Савета (EC) No. 338/97. од 9. децембра 1996. о заштити дивљих биљних и животињских врста регулisaњем њихове трговине.

³³ Према чл. 3. Регулative 2023/1115. таква роба и производи се смеју стављати на тржиште или извозити једино ако нису повезани са дефорестацијом, односно уништењем шума, ако су произведени у складу са релевантним законодавством земље производње и ако поседују изјаву о поступању са дужном пажњом. Regulation (EU) 2023/1115. of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010.

³⁴ Према овом члану, „државе чланице ће предузети одговарајуће мере како би избегле, у посебним подручјима заштите, погоршање природних станишта и станишта врста, као и ометање врста за које су та подручја одређена“. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora.

Тачком (р) се као кривично дело предвиђа уношење на територију Уније, стављање на тржиште, држање, узгој, превоз, коришћење, размена, репродукција, гајење или култивисање, испуштање у животну средину, или ширење инвазивних страних врста али под два услова. Први услов је да такво поступање узрокују или може узроковати смрт или тешку повреду неког лица или значајну штету квалитету ваздуха, земљишта или воде, или значајну штету екосистему, животињама или биљкама. Други услов постављен је алтернативно и предвиђа да се таквим поступањем крше ограничења утврђена чл. 7(1) Уредбе (ЕУ) бр. 1143/2014 Европског парламента и Савета,³⁵ или да не постоје дозволе издате према чл. 8. односно одобрења издатог према чл. 9. исте Уредбе.

Државама чланицама ЕУ Директива налаже да као минималну казну за ова кривична дела пропишу казну затвора од 3 године (чл. 5, ст. 2(е)), а посебно се инсистира на кривичној одговорности правних лица којима се као санкције могу изрећи одузимање дозвола, забрана приступа јавном финансирању, затварање компаније (чл. 7, ст. 2), као и строге новчане казне које могу износити од 3 % до 5 % њиховог укупног годишњег прихода на глобалном нивоу или казне у фиксном износу између 24 и 40 милиона евра (чл. 7, ст. 3).

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТИЊА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Директива 2024/1203 видели смо, захтева инкриминисање низа различитих понашања усмерених према дивљим животињским врстама и њиховим дериватима, као што су њихово убијање, уништавање, поседовање, продаја, увоз или извоз и сл. Већина ових понашања је санкционисана постојећим кривичним делима, али постојеће инкриминације су често неадекватне, прописане казне су далеко ниже од оних на којима Директива инсистира, а број покренутих кривичних поступака и изречених казни је миноран.

³⁵ Овај члан предвиђа да се инвазивне стране врсте од интереса за Унију не смеју намерно уносити на територију Уније, укључујући транзит под царинским надзором; држати, узгајати, репродуковати, гајити или култивисати, укључујући и у затвореном простору, транспортовати ка, из или унутар Уније, стављати на тржиште, користити или размењивати или испуштати у животну средину. Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread of invasive alien species.

Убијање и злостављање животиња

Убијање или злостављање посебно заштићених животињских врста представља тежи облик кривичног дела убијање и злостављање животиња из чл. 269, ст. 2. КЗ РС. Посебно заштићене животињске врсте наведене су Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива,³⁶ донетим од стране Министарства заштите животне средине Републике Србије. На овој листи налазе се балкански и карпатски рис, мрки медвед, орао крсташ, дабар, велики број птица, на десетине сисара, водоземаца, риба и инсеката. Проблем је што поменути Правилник заштићеним врстама сматра само животиње које живе на територији Србије, па се намеће питање како би се квалификовало убијање или злостављање дивље животиње која се не налази на овој листи јер је илегално увезена у Србију (лав, тигар, папагај и сл.) Животиње које су жртве нелегалне трговине и кријумчарења најчешће се превозе и држе у јако лошим условима, ускраћена им је правилна и адекватна исхрана, држе се у премалим кавезима и изложене су великом стресу што само по себи представља њихово злостављање, а неретко резултира и њиховом смрћу. Мишљења смо да и у том случају кривично дело убијање и злостављање животиња има свој квалификовани облик, ако је реч о животињској врсти заштићеној CITES конвенцијом, имајући у виду да је Србија ову конвенцију ратификовала. Полазећи од чл. 144, ст. 1. Устава РС³⁷ који судију обавезује да суди на основу Устава, потврђених међународних уговора, закона, општеприхваћених правила међународног права и других општих аката донетих у складу са законом, произилази да приликом утврђивања да ли је реч о посебно заштићеној животињској врсти судија треба да има у виду не само одредбе поменутог Правилника већ и одредбе CITES конвенције.

Неусклађеност са Директивом огледа се и у прописаној казни. Док Директива за убијање заштићених дивљих врста налаже увођење минималне казне од 3 године затвора, у нашем праву се као максимална казна за ово кривично дело може изрећи казна затвора од 3 године, која од уношења ове инкриминације, ниједном није изречена у пракси.

Посебан проблем је што је убијање ових животиња тешко доказиво, јер најчешће нема сведока, надзорних камера које би снимиле злочин, нити других доказа који би указивали на одређено лице као извршиоца. Поред тога, за велики број гмизаваца, инсеката и водоземаца који

³⁶ Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, *Службени гласник РС*, бр. 5/2010. и 47/2011.

³⁷ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021.

се налазе на овој листи не постоји ни свест о томе да њихово убиство представља кривично дело, што чини оправданим констатацију да се кривично дело из чл. 269. КЗ пријављује само када су његове жртве оне животиње за које је велики број људи емотивно везан попут паса, мачака, коња и сл.³⁸ Строго заштићене животињске врсте најчешће немају непосредну интеракцију са човеком већ живе у природним стаништима и до убиства, примера ради риса или мрког медведа, најчешће долази током незаконитог лова, који је прописан као посебно кривично дело. Стога и не изненађује да у досадашњој пракси није било кривичних поступака ни осуда за убијање и злостављање строго заштићених животињских врста. Због тога, номотехнички посматрано, ово кривично дело и не треба регулисати као тежи облик кривичног дела убијање и злостављање животиња већ као посебно кривично дело или у склопу незаконитог лова, односно неког другог кривичног дела против заштите животне средине. Разлог за то лежи и у чињеници да су пси, мачке и друге домаће животиње у надлежности Министарства пољопривреде – Управе за ветерину, док су дивље животиње и посебно заштићене животињске врсте у надлежности Министарства за заштиту животне средине, па уколико би неко рецимо и присуствовао убиству слепог миша или змије или би такво убиство снимио својим мобилним телефоном, постојала би дилема коју инспекцију да контактира, како би се утврдило да ли се ради о заштићеној животињској врсти, а док се питање надлежности реши, трагове је лако уклонити.

Увоз и извоз дивљих животиња

Квалификација кривичног дела у случају незаконитог увоза/извоза дивљих животиња, зависиће од тога да ли се ради о посебно заштићеној животињској врсти или не. Посебно заштићене животињске врсте сматрају се заштићеним природним добром, па њихово уништење или увоз односно извоз спадају под инкриминацију из чл. 265, ст. 3. КЗ РЗ, односно посебан облик кривичног дела уништење, оштећење, изношење у иностранство или уношење у Србију заштићеног природног добра. Ова одредба предвиђа да ће се казном затвора од три месеца до три године и новчаном казном казнити онај ко противно прописима извезе или изнесе у иностранство строго заштићену, односно заштићену врсту биљака

³⁸ Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник, 876. Бајовић, В. (2023а). Правни статус животиња – покретне ствари или нешто више? у: Игњатовић, Ђ. (ед.) *Казнена реакција у Србији – XIII део*. Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, едиција Crimen, 247.

или животиња, или унесе у Србију страну врсту биљака или животиња заштићену међународним уговорима и документима. Прописана казна за ово кривично дело такође не одговара захтевима Директиве која и овде државама чланицама налаже прописивање минималне казне од 3 године затвора. Покушај овог кривичног дела је посебно инкриминисан, јер по општим одредбама, имајући у виду прописану казну, овакав покушај не би био кажњив.

Анализирајући ову одредбу А. Тодоровић исправно примећује да законодавац овде не говори о потврђеном међународном уговору, већ заштиту пружа свим биљкама и животињама заштићеним било којим међународним документом и уговором, чак и оним чији Србија није потписник.³⁹ Но, дискутабилно је да ли се овде радило о племенитој идеји или техничком пропусту законодавца, имајући у виду да је број таквих врста заштићеним различитим међународним актима изузетно велики, а

„...за Србију би представљало несразмерно велики трошак да унилатерално, својим актима врши пописивање тако заштићених врста и да потом уредно ажурира и прати те спискове.“⁴⁰

Још нереалније је очекивати од цариника, који практично контролишу увоз и извоз, да знају да ли је нека биљна или животињска врста заштићена неким међународним уговором или документом, који правно не обавезује Србију. Због тога смо, упркос лошој формулацији ове одредбе, склони ужем тумачењу ове норме, ограничавајући је на врсте заштићене унутрашњим прописима и међународним уговорима које је Србија ратификовала, пре свега CITES конвенције која таксативно набраја заштићене биљне и животињске врсте. Међутим, неспорна је чињеница да би, на основу овако формулисане норме, кривично био одговоран и онај ко увози или извози биљну или животињску врсту која се не налази на листи заштићених врста према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива или CITES конвенције, али је заштићена неким другим међународним уговором или документом чији Србија није потписник.

Ипак, ова разматрања остају у домену теоријских, имајући у виду да за ово кривично дело у пракси малтене да нема покренутих кривичних поступака. Према последњим статистичким подацима током 2023. године било је свега 4 кривичне пријаве за кривично дело из чл. 265. КЗ, од којих су две одбачене! Ово не значи да се ово дело у пракси ретко врши, већ

³⁹ Тодоровић, А. (2023). Шест модалитета утицаја међународног права на кривичноправну заштиту животне средине. *Ревизија за криминологију и кривично право*, Vol. 61, бр. 2, 36–38.

⁴⁰ *Ibid.*, 37.

да се тешко открива и доказује. Радња извршења овог кривичног дела се може преклапати са кривичним делом кријумчарења из чл. 236. КЗ РС, па се поставља питање када ће се, у случају увоза или извоза дивљих животињских врста, радити о кривичном делу из чл. 265, ст. 3. КЗ, а када о кривичном делу кријумчарења?

Кријумчарење чини онај ко се бави преношењем робе преко царинске линије избегавајући мере царинског надзора или ко, избегавајући мере царинског надзора, пренесе робу преко царинске линије наоружан, у групи или уз употребу силе или претње. За основни облик кријумчарења прописана је новчана казна од 6 месеци до 5 година и новчана казна. Тежи облик ће постојати у случају да се учинилац бави продајом, растурањем или прикривањем неоцарињене робе или организује мрежу препродаваца или посредника за растурање такве робе, за шта се може казнити затворском казном од једне до осам година и новчаном казном. Извршиоцу се свакако више исплати да се дело квалификује као кривично дело из чл. 265, ст. 3. имајући у виду блажу прописану казну.

О кривичном делу из чл. 265, ст. 3. се може говорити само ако се преко границе преноси заштићена животињска врста, а од цариника се не може очекивати да знају које се животиње налазе на листи заштићених, нити да, чак и након увида у такву листу, као лаици одокативно препознају да ли се ради рецимо о заштићеној или о незаштићеној врсти папагаја. Царински службеници у таквим случајевима проверавају да ли лице има потребне дозволе за увоз/извоз и на основу тога доносе одлуку.

Увоз и извоз заштићених животињских врста може бити дозвољен у складу са чл. 28. Закона о заштити природе,⁴¹ зато је и услов за постојање инкриминације из чл. 265, ст. 3. околност да се увоз/извоз заштићених врста врши противно прописима. Кријумчарење, са друге стране, подразумева избегавање мера царинског надзора, што би подразумевало да се животиње превозе мимо царинске линије или сакривене у возилу, али да би постојало кријумчарење није довољна једнократна радња оваквог превоза јер ће се у том случају радити о царинском прекршају из чл. 292. Царинског закона. Да би постојало кривично дело кријумчарења потребно је да се учинилац *бави* преношењем робе или да је наоружан, или да се преношење робе врши у групи, или да се преношење врши употребом силе или претње. Поред тога, кривично дело кријумчарења не ограничава се искључиво на заштићене животињске врсте, већ подразумева преношење било какве робе уз избегавање мера царинског надзора. Овде се

⁴¹ Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010. – испр., 14/2016, 95/2018. – др. закон и 71/2021.

опет намеће питање да ли се животиње, као жива и осећајна бића, могу сматрати робом?

***Да ли се животиње могу сматрати стварима,
односно робом?***

Упркос општепознатим и неоспоривим биолошким чињеницама да су животиње жива бића која се, попут човека, рађају, дишу, живе и умиру, у нашем праву се животиње у правном смислу изједначавају са покретним стварима. Иако ово поистовећивање није изричито прописано ниједном позитивном законском одредбом, правна теорија и судска пракса их изједначава са покретним стварима за чије понашање одговара власник односно држалац. Ако животиња проузрокује штету другоме (примера ради крава сруши комшијску ограду, свиње му униште усеје и сл.) власник животиње ће одговорати по облигационо правном основу одговорност за штету од опасне ствари или опасне делатности (чл. 173–177. ЗОО).⁴² Ако животиња изазове опасност по нечији живот или тело или за имовину већег обима, њен власник ће кривично одговорати за изазивање опште опасности (чл. 278. КЗ РС), будући да судска пракса под општеопасним средством сматра и животиње.⁴³ Преднарт Грађанског законика посебан одсек посвећује одговорности за штету од животиња (чл. 314–317.), али под одељком 4. који регулише одговорност за опасне ствари или опасне делатности, што значи да не одступа од досадашњих схватања правне теорије и праксе која животиње изједначава са покретним стварима.⁴⁴

Категоришући их као ствари, право заправо обесправљује животиње, јер је јасно да ствари, саме по себи, не могу поседовати никаква права ни интересе, већ њихов власник располаже свим правима над њима и може их третирати како год жели. За разлику од неживих објеката, односно „ствари“, и у стварном и у правном смислу те речи, животиње осећају бол и друге сензације, имају капацитет за самостално деловање, а поједине животињске врсте засигурно имају врло сложене емоције и развијену интелигенцију, па се намеће питање због чега право вековима не прихвата ове биолошке чињенице.

⁴² Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89. – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003. – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

⁴³ Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник, 893.

⁴⁴ О томе: Стојановић, Н. (2018). Одговорност за штету коју животиња проузрокује према преднарту Грађанског законика Републике Србије. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 81, година LVII, 321–347.

Последњих година са буђењем свести да су животиње емотивна бића и да им као таквима треба пружити заштиту, неизбежно је преиспитивање овог става, па су поједина законодавства изричито прописала да животиње нису ствари и да их човек не сме тако третирати. У нашем праву на прво (додуше не изричито) одступање од ове категоризације, наилазимо уношењем кривичног дела убијање и злостављање животиње из чл. 269. КЗ РС, за које може одговарати и власник животиње, који опет са својим стварима и својом имовином може чинити шта му је воља. „Покретна ствар“ као таква не може бити убијена или злостављана, већ само жива и осећајна жива бића могу бити жртве у том смислу. Опет, у другим поменутим случајевима, када животиња нанесе штету другоме или повреди другога, одговорност власника се заснива на одговорности од опасне ствари.⁴⁵ Исто тако, у недостатку адекватних инкриминација судска пракса животиње категоризује као робу како би њихов незаконит увоз или извоз, уз избегавање мера царинског надзора, квалификовала као кријумчарење, а трговину њима као недозвољену трговину. Ова квалификација је неадекватна, имајући у виду да су кријумчарење и недозвољена трговина кривична дела против привреде, прописана у циљу заштите царинског система и тржишта, а злочини против дивљих животињских врста пре свега спадају у кривична дела против природе, односно екосистема, а могу изазвати и безбедносне и здравствене ризике у случају увоза или гајења опасних или инвазивних животињских врста.

Трговина дивљим животињама

Куповина, продаја или нуђење на продају дивљих животињских врста, инкриминисани Директивом 2024/1203 у нашем праву се могу подвести под кривично дело недозвољене трговине из чл. 235. КЗ. Ово кривично дело чини онај ко, немајући овлашћење за трговину, набави робу или друге предмете у већој вредности у сврху продаје, или ко се неовлашћено и у већем обиму бави трговином или посредовањем у трговини, или се бави заступањем организација у унутрашњем или спољнотрговинском промету роба и услуга. За овај основни облик прописана је новчана казна или казна затвора до две године. Тежи облици ће постојати у случају да се неко бави продајом робе чију је производњу неовлашћено организовао, или ако неовлашћено продаје, купује или врши размену робе или предмета чији је промет забрањен или ограничен за шта је прописана само

⁴⁵ О томе: Бајовић, В. (2023а). Правни статус животиња – покретне ствари или нешто више? у: Игњатовић, Ђ. (ед.) *Казнена реакција у Србији – XIII део*. Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, едиција Crimen, 231–255.

затворска казна од три месеца до три године. Најтежи облик ће постојати ако је учинилац организовао мрежу препродаваца или посредника, или је прибавио имовинску корист која прелази износ од 450.000 динара. У том случају може се казнити затворском казном од 6 месеци до 5 година.

Као и у осталим напред поменутих случајевима и овде су прописане казне блаже од оних које Директива захтева. Поред тога, и овом инкриминацијом животиње се поистовећују са робом, што је неадекватно и већ објашњено, али је додатни проблем тај што се за постојање овог кривичног дела захтева да је роба набављена „у већој вредности“, а дивљим животињама није лако одредити тржишну вредност нити проценити да ли она потпада под „већу вредност“.

Појам набављања „робе“ у циљу продаје као вид радње извршења, подразумева долажење у посед робе по било ком правном основу, али не и ситуацију када се до робе дошло извршењем кривичног дела јер је у том случају искључено постојање кривичног дела недозвољене трговине.⁴⁶ Ово кривично дело би дакле несумњиво постојало када би учинилац у иностранству законито набавио дивљу животињу у држави у којој је њихов промет дозвољен, па би је затим продавао у Србији. Код трговине дивљим животињским врстама је проблем јер се до „робе“ најчешће долази незаконитим ловом, дакле извршењем кривичног дела, које по правилу врше друга лица у другим државама и непозната су или недоступна нашим органима, па се поставља питање може ли учинилац који тргује дивљим животињама уопште бити кривично одговоран за недозвољену трговину? Негативан одговор би онемогућио његово санкционисање, док би позитиван представљао разлог да се одступи од поменуте праксе која захтева да се у посед робе долази по законитом правном основу.

Поседовање дивљих животиња као кућних љубимаца

Чл. 3, ст. 2, т. (п). Директиве захтева од држава чланица да као кривично дело пропишу и поседовање дивљих животиња, заштићених Директивом 92/43/ЕЕЗ.⁴⁷ У нашем праву, само држање дивљих животиња није предвиђено као кривично дело, али би се евентуално могло квалификовати као њихово злостављање, будући да се животиње најчешће држе у неадекватним условима. Међутим, законодавац је отежао овакву квалификацију будући да је само држање дивљих или заштићених

⁴⁶ Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник, 788.

⁴⁷ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora

врста мимо потребних дозвола и одобрења, прекршајно санкционисао другим законима.

Држање дивљих и егзотичних животиња као кућних љубимаца регулисано је чл. 58. Закона о добробити животиња.⁴⁸ Према овим одредбама држање и репродукција дивљих и егзотичних животиња као кућних љубимаца може се обављати само на основу решења о одобрењу њиховог држања и репродукције, које доноси министар пољопривреде уз претходну сагласност министра надлежног за послове животне средине. Даље је прописано да министар доноси решење у року од 30 дана од дана подношења захтева, као и да министар пољопривреде, уз сагласност министра надлежног за послове животне средине, прописује ближе услове за држање дивљих и егзотичних животиња. Кршење ових одредби, односно држање и репродукција дивљих и егзотичних животиња мимо одобрења је прекршај (чл. 82, ст. 1, т. 72) за који се правно лице може казнити новчаном казном од сто хиљада до милион динара, физичко лице казном од пет до педесет хиљада динара, а предузетник казном од педесет до петсто хиљада динара. Иако је ЗДЖ донет 2009. године, ближи услови за држање дивљих и егзотичних животиња као кућних љубимаца никада нису прописани, нити је често покретање прекршајних поступака за прекршај из чл. 82, ст. 1, т. 72. ЗДЖ. За спровођење ЗДЖ надлежна је Управа за ветерину – ветеринарска инспекција која нема овлашћење да без сагласности држаоца или наредбе суда улази у станове и проверава да ли се држе дивље животиње и под каквим условима, па су ове одредбе заправо мртво слово на папиру.

Ако се ради о држању и узгоју строго заштићених или заштићених дивљих врста, онда се примењују одредбе Закона о заштити природе, чије је спровођење и надзор над спровођењем у надлежности Министарства за заштиту животне средине. Чл. 88. овог Закона обавезује лице које држи овакву животињу да Министарству за заштиту животне средине поднесе захтев за издавање потврде, о чему Министарство води евиденцију, а ако лице намерава да их узгаја или вештачки размножава потребна му је дозвола Министарства (чл. 89, ст. 1). Одгајивачнице у којима се узгајају примерци строго заштићених дивљих врста у складу са CITES конвенцијом могу да поднесу захтев за издавање дозвола за прекогранични промет у комерцијалне сврхе, под условом да је одгајивачница регистрована код Секретаријата CITES конвенције. Кршење ових одредби, односно држање или узгајање заштићених дивљих врста без дозволе односно одобрења Министарства је прекршај за који правно лице може бити кажњено новчаном казном од пола милиона до 2.000.000 динара (чл. 126, ст. 1, т. 20а.

⁴⁸ Закон о добробити животиња, *Службени гласник РС*, бр. 41/2009.

и 22. ЗЗП), а физичко лице новчаном казном од 50.000 до 150.000 хиљада динара или казном затвора до 30 дана (чл. 126, ст. 5. ЗЗП).

Благе прописане казне за прекршај нису у складу са захтевима Директиве која од држава чланица ЕУ за поседовање дивљих животиња тражи прописивање казне од најмање 3 године затвора. Поред тога, прекршајни поступци се у нашем праву изузетно ретко покрећу за држање дивљих животињских врста, упркос чињеници да се многа лица по друштвеним мрежама „рекламирају“ и јавно хвале поседовањем истих. У таквим случајевима морало би да реагује тужилаштво за високотехнолошки криминал, како би идентификовало учиниоца који се крије иза псеудонима и IP адресе, али проблем је што ово тужилаштво уопште не може да реагује када је реч о прекршајима.

РАЗЛИКОВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА И ПРЕКРШАЈА ИЗ ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

У области заштите животиња велики број деликата је санкционисан и кривично и прекршајно, законска обележја кривичног дела и прекршаја се често преклапају, што је велики проблем јер доводи до тога да се покретањем прекршајног поступка и прекршајним кажњавањем учиниоци заправо штите од кривичне одговорности. Примера ради, радња извршења кривичног дела из чл. 269. КЗ РС се у великој мери преклапају са великим бројем прекршаја прописаним ЗДЖ што актуелизује проблематику разграничења кривичних дела и прекршаја у светлу начела *ne bis in idem*.

Закон о заштити животне средине (ЗЗЖС)⁴⁹ предвиђа као привредни преступ или прекршај низ понашања која су предвиђена наведеним кривичним делима. Према одредбама овог закона као привредни преступ је предвиђен прекогранични промет примерака дивље флоре и фауне (увоз, извоз, унос, износ, поновни извоз) и њихових развојних облика и делова, ако се врши без дозволе, односно исправе коју издаје Министарство (чл. 116, т. 5), као и сакупља или ставља у промет одређене врсте дивље флоре и фауне, њихове развојне облике и делове без дозволе Министарства, односно супротно условима утврђеним у дозволи (чл. 116, т. 4). По истом закону, физичко лице је прекршајно одговорно ако узнемирава, злоставља, озлеђује и уништава дивљу фауну, односно разара њена станишта

⁴⁹ Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 95/2018. – др. закон.

(чл. 118, т. 1), сакупља или ставља у промет одређене врсте дивље флоре и фауне, њихове развојне облике и делове, без дозволе Министарства, односно супротно условима утврђеним у дозволи (чл. 118, т. 3) извози или увози заштићене врсте дивље флоре и фауне, њихове развојне облике и делове, без дозволе Министарства (чл. 118, т. 4). Већ је поменуто да се за кријумчарење захтева бављење преношењем робе уз избегавање мера царинског надзора, док би једнократна таква радња представљала само царински прекршај.

Проблем је што су сви ови закони донети пре доношења „револуционарне“ одлуке ЕСЈП у предмету *Марести против Хрватске*,⁵⁰ која је довела до преиспитивања односа кривичних дела и прекршаја у читавом региону насталом на правном наслеђу СФРЈ, које је познавало три врсте казnenих деликата (кривична дела, привредне преступе и прекршаје) са различитим предметом кривичноправне заштите. Пре доношења ове одлуке у домаћој теорији и пракси важило је становиште да су кривични и прекршајни поступак два одвојена казнена поступка за различите врсте деликата, те да *ne bis in idem* подразумева само забрану поновног суђења у кривичном поступку. У том смислу је наглашавано да забрана поновног суђења не искључује вођење кривичног поступка када му је претходио неки други казнени поступак за деликт који потиче из истог догађаја (дисциплински, прекршајни или поступак за привредни преступ)⁵¹, а и пракса је стајала на истом становишту. Наведена тумачења имала су упориште и у законским решењима. Кривични законик само обавезује суд да у казну изречену за кривично дело урачуна и ону казну коју је осуђени издржао односно платио за прекршај (чл. 63, ст. 3. КЗ),⁵² а по ранијем Закону о прекршајима (ЗОП, 2005) прекршајни поступак се могао покренути или наставити ако је кривични поступак за исто дело окончан обуставом, ослобађајућом или одбијајућом пресудом, наравно под условом да није наступила апсолутна застарелост прекршајног гоњења.⁵³

Наведене одредбе нису спречавале да лице буде осуђено и за кривично дело и за прекршај уз обавезу урачунавања издржане казне по једном деликту, па да су ове одредбе остале на снази нормативно преклапање прекршаја и кривичних дела не би представљало никакав проблем.

⁵⁰ *Maresti v. Croatia*, (Predstavka broj 55759/07); Пресуда од 25. јуна 2009.

⁵¹ Васиљевић, Т. и Грубач, М. (2005). *Коментар Закона о кривичном поступку*. Београд, „Јустинијан“, 38.

⁵² Ова одредба и даље је на снази што значи да сам кривични законодавац не искључује могућност истовременог прекршајног и кривичноправног кажњавања за кривично дело које у себи садржи и обележја прекршаја.

⁵³ Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 101/2005, 116/2008. и 111/2009.

Међутим одлуке ЕСЈП у случајевима *Маресџи против Хрватске*, *Миленковић против Србије*,⁵⁴ *Муслија против БиХ*,⁵⁵ указале су на неопходност другачијег приступа овом проблему.

Важећи Закон о прекршајима спречава покретање и вођење прекршајног поступка након правноснажно окончаног кривичног поступка за дело које има и обележја прекршаја, а у случају паралелног покретања оба поступка или покретања кривичног поступка пре окончања прекршајног, ЗОП обавезује прекршајни суд да списе достави кривичном суду. Сходно томе, вођењу кривичног поступка се даје јасан примат над вођењем прекршајног поступка. Међутим, ако би се касније у кривичном поступку утврдило да односни деликт нема елементе кривичног дела, то би спречавало кажњавање учиниоца у прекршајном, како због застарелости тако и због дејства начела *ne bis in idem*. Како и ослобађајућа кривична пресуда по изричитој законској формулацији касније онемогућава вођење прекршајног поступка, то значи да ослобађајућа пресуда за кривично дело из чл. 269. КЗ онемогућава и прекршајну одговорност учиниоца по ЗДЖ.

У пракси се, по правилу, прекршајни поступак и покреће и окончава пре кривичног, па се поставља питање дејства прекршајне пресуде на даљу судбину кривичног поступка. У свим наведеним случајевима пред ЕСЈП управо су овакве ситуације биле спорне да лице најпре буде кажњено у прекршајном а касније и у кривичном поступку за деликте који се чињенично и правно преклапају. Према овом тумачењу, ако би учинилац био осуђен за прекршај и у складу са тим новчано кажњен, то би касније спречавало његову кривичну одговорност па долазимо у опасности, да осуда за релативно лак прекршај онемогући накнадно вођење кривичног поступка, односно да се казненоправна заштита „исцрпи“ кажњавањем учиниоца за прекршај уместо за кривично дело.

Постоји неколико излаза из овог „логичког ћорсокака“. Први и најидеалнији би био да се ово уреди на нормативном плану, тако што би законодавац направио јасну разлику шта представља кривично дело убијања и злостављања животиња, а шта прекршај, без нормативних преклапања њихових обележја.⁵⁶ Други, процесни би подразумевао да

⁵⁴ ECtHR, *Milenkovic v. Serbia*, (Представка број 50124/13); Пресуда од 1. марта 2016.

⁵⁵ ECtHR, *Muslija v. BiH*, (Представка број 32042/11); Пресуда од 14 јануара 2014.

⁵⁶ У том смислу и Шкулић истиче да би свакако било најадекватније да законодавац пажљиво „прочисти“ наше деликтно законодавство, а посебно у погледу паралелне егзистенције једног великог броја прекршаја и одређених кривичних дела, која су по дефиницији, односно по својим битним обележјима, веома блиска/слична прекршајима, те да се коначно, узимајући у обзир пре свега *ultima ratio* карактер кривичног законодавства, као и одређене криминално-политичке разлоге, определи да ли ће

„кривични“ и прекршајни судови у случајевима када окончавају поступак због процене да се не ради о кривичном делу/прекршају то чине одлуком која не спречава касније покретање другог (кривичног односно прекршајног поступка) у смислу начела *ne bis in idem*. Примера ради, ако „кривични“ суд током поступка процени да нису испуњена битна обележја кривичног дела из чл. 269. КЗ али да постоје обележја неког прекршаја из ЗДЖ, требало би да донесе решење о одбацивању оптужног предлога⁵⁷ како не би спречио касније прекршајно гоњење за „исти деликт“. Исто тако, прекршајни суд би, у случају процене да се ради о кривичном делу требало да донесе решење о одбацивању захтева за покретање прекршајног поступка како би омогућио касније вођење кривичног поступка.⁵⁸ Трећи, важећи, подразумева да надлежни органи дискреционо, од случаја до случаја процењују да ли ће покренути кривични или прекршајни поступак, што неретко значи непокретање ниједног, по принципу пребацивања надлежности и одговорности, или пак брзо покретање прекршајног поступка како би се учинилац свесно и намерно заштитио од кривичне одговорности.

ЗАКЉУЧАК

Иако Кривични законик Републике Србије прописује неколико кривичних дела којима се може санкционисати илегални промет дивљим животињама, оваква регулатива је неадекватна како из угла заштите животиња, тако и из угла усклађивања законодавства са законодавством ЕУ.

ЕУ Директива 2024/1203 захтева да се посебним кривичним делима санкционише незаконито убијање, уништавање, поседовање, трговина, увоз и извоз заштићених животињских врста и да се за ово кривично

одређена радња (чињење или нечињење у случају постојања дужности чињења), бити или прекршај или кривично дело, а не да начелно може да буде и једно и друго. (Шкулић, М. (2022). Начело *ne bis in idem* у казненом законодавству Републике Србије, у: Бејатовић С., Новаковић Н. (ур.), *Начело ne bis in idem и правна сигурност грађана (међународни правни стандарди, регионална законодавства и искуства у примени)*. Београд, 83).

⁵⁷ Овде говоримо о оптужном предлогу имајући у виду да се за дело из чл. 269. КЗ с обзиром на прописану казну води скраћени поступак, што би опет подразумевало да се у аналогним ситуацијама за кривична дела која се решавају у редовном кривичном поступку у оваквим случајевима доноси решење о одбацивању оптужнице.

⁵⁸ Тако и: Шкулић, М. (2022). *Op. cit.*, 89–90. Бајовић, В. (2016). Случај Миленковић – *ne bis in idem* у кривичном и прекршајном поступку у: Игњатовић, Ђ. (ур.) *Казнена реакција у Србији – VI део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 243–258.

дело пропише минимална казна од три године затвора. Сва ова понашања прекршајно су санкционисана Законом о заштити природе што је лоше и неадекватно решење будући да омогућава да се покретањем прекршајног поступка и изрицањем новчане казне учинилац фактички заштити од кривичне одговорности. Ово није усамљен случај будући да се и бројни прекршаји из Закона о добробити животиња преклапају са кривичним делом њиховог злостављања из чл. 269. КЗ, а иста је ситуација и са прекршајима прописаним Законом о заштити природе. Кривични законик, са друге стране, наведена понашања подводи под различите инкриминације од којих неке, попут кријумчарења или недозвољене трговине, по свом заштитном објекту немају додирних тачака са заштитом природе и животиња, нити животиње, као жива и осећајна бића, треба сматрати стварима, односно „робом“. Примера ради, недозвољена трговина, регулисана чл. 235. КЗ, је неадекватна инкриминација за санкционисање трговине дивљим животињским врстама јер се животиње не могу сматрати „робом“, у њихов посед извршилац по правилу долази извршењем кривичног дела, осим ако их је законито купио у држави у којој је њихов промет дозвољен, а намеће се и питање шта радити са одузетим животињама, имајући у виду да чл. 235, ст. 5. прописује да се роба и предмети недозвољене трговине одузимају. Поред тога, ова инкриминација има за циљ заштиту трговине као привредне делатности, а индиректно и државног буџета, док је трговина дивљим животињским врстама пре свега еколошко кривично дело, односно кривично дело против животне средине.

Неусклађеност са Директивом огледа се и у погледу прописаних казни. Док Директива од држава чланица захтева да наведена понашања санкционишу минималном казном затвора од три године, у нашем праву учиниоци подлежу искључиво новчаним казнама у прекршајном поступку или много блажим затворским казнама у кривичном поступку, углавном са максималном казном до три године затвора, која се у пракси за ова кривична дела малтене и не изриче.

Усклађивање са ЕУ Директивом би захтевало да се као посебно кривично дело пропише противправно убијање, уништавање, поседовање, продаја или рекламирање за продају, куповина, изношење у иностранство или уношење у Србију заштићених животињских врста, имајући у виду да инкриминација из чл. 265, ст. 3. КЗ не покрива све наведене радње извршења. За ово кривично дело требало би као минималну казну прописати казну затвора од три године, а посебан, лакши облик овог кривичног дела требало би предвидети за случајеве када се не ради о заштићеној животињској врсти.

Статистички посматрано, упркос све већим загађењима, лошијем квалитету ваздуха и медијски пропраћеним случајевима еколошког

криминалитета и монструозности према животињама, константно опада број оптужених и осуђених лица за кривична дела против животне средине. Док је, примера ради, 2013. године било 1.039 лица оптужених за ова кривична дела, из године у годину ова бројка је у паду, па је 2022. за ова кривична дела оптужено свега 389 лица! (РЗС). Овакве податке свакако не треба приписивати мањем броју стварно извршених кривичних дела, већ пре свега тешкоћама у њиховом откривању и доказивању.⁵⁹

За сва кривична дела која предвиђа, ЕУ Директива од држава чланица захтева да омогуће коришћење посебних истражних техника које се користе за откривање и доказивање организованог криминалитета и осталих тешких кривичних дела (чл. 13). У нашем праву тако нешто није могуће јер кривична дела против животне средине не спадају у групу кривичних дела где је могућа примена посебних доказних радњи (осим ако су извршена од стране организованих криминалних група), а ситуација је још „безизлазнија“ ако се оваква понашања само прекршајно процесуирају, када ни тужилаштво за високотехнолошки криминал нема правног основа да реагује како би утврдило ко се крије иза одређених профила на друштвеним мрежама где продаје и нуди на продају најразличитије дивље животиње. То је разлог више за прописивање посебног кривичног дела које би обухватило наведене радње извршења и које би се налазило на „листи“ кривичних дела из чл. 162. Законика о кривичном поступку, у погледу којих је могућа примена посебних доказних радњи.

На крају крајева, хуман третман према животињама је неопходно законски уредити не само у циљу усклађивања прописа са прописима ЕУ, већ пре свега зарад заштите самих животиња, које попут човека, дишу, једу, рађају младунце, брину о њима, осећају, воле, страхују и пате. Како је једино човек тај који може поступати у складу са правним прописима, овакви закони су неопходни не само зарад заштите осећања оних који су осетљиви на животињске патње, већ и зарад заштите оних који од животиња зазиру или их се плаше, па и у интересу оних који пију њихово млеко или једу њихово месо. Ефикасно откривање и кажњавање злочина над дивљим животињским врстама значајно је како из угла заштите тих животиња, тако и из угла заштите екосистема и самог човека, спречавањем болести изазваних зоонозама. Инсистирање на „одговорном власништву“, строго контролисање и санкционисање напуштања кућних љубимаца је несумњиво једини начин да се смањи број напуштених паса

⁵⁹ Тешкоће у откривању и доказивању еколошких кривичних дела свакако указују на неопходност специјализације полиције, тужилаштва и судова за ову врсту деликата. О томе: Миљуш, И. (2023). Специјализација носилаца правосудних функција и свест грађана као инструмент супротстављања еколошким казним делима. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 4/2023, 1319–1341.

на улицама, а самим тим и број „напада и уједа“, контрола услова у којима краве живе и начином на који се хране утиче на квалитет млека које дају, док би „хумано“ лишење живота животиње која се користи у исхрани, уз претходно омамљивање и избегавање непотребних патњи, требало да буде морална дужност према другом живом створењу које попут човека осећа, страхује и пати.

Међутим, неадекватна законска решења уз додатну „незаинтересованост“ надлежних органа да раде на откривању и расветљавању ових злочина, уз благе казне које се изричу учиниоцима, само говори у прилог тезе да су питања попут екологије, заштите животне средине, заштите животиња и сл. приоритетна питања за „богатија и уређенија друштва“ док се сиромашније и „руралније“ заједнице више баве етничким, националним и верским сукобима и исправљањима „историјских неправди“. Међутим, не сме се губити из вида да се свирепост према животињама заправо кажњава свирепост у човеку, те да пружањем ефикасне правне заштите животињама закон индиректно штити и човека од животиња, посебно од оне најсуровије и најокрутније – другог човека.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајовић, В. (2016). Случај Миленковић – *ne bis in idem* у кривичном и прекршајном поступку у: Игњатовић, Ђ. (ур.) *Казнена реакција у Србији – VI део*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Бајовић, В. (2023а). Правни статус животиња – покретне ствари или нешто више? у: Игњатовић, Ђ. (ед.) *Казнена реакција у Србији – XIII део*. Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, едиција *Crimen*, 231–255.
- Бајовић, В. (2023б). Казненоправна заштита животиња у Републици Србији, у: *Актуелна питања савременог законодавства и правосудја*, Зборник радова са саветовања правника. Будва, 2–6 јун 2023. године, 263–283.
- Van Uhm, D. P. (2018). The social construction of the value of wildlife: A green cultural criminological perspective. *Theoretical Criminology*, 22 (3), 384–401.
- Van Uhm, D. P. & Moreto, W. D. (2018). Corruption Within the Illegal Wildlife Trade: A Symbiotic and Antithetical Enterprise. *British Journal of Criminology*, 58 (4), 864–885.
- Васиљевић, Т. и Грубач, М. (2005). *Коментар Закона о кривичном поступку*. Београд: „Јустинијан“.
- Васић, Р., Јовановић, М., Дајовић, Г. (2018). *Увод у право*. Београд: Правни факултет.
- Diagne, C., Leroy, B., Vaissière, A. C., Gozlan, R. E., Roiz, D., Jarić, I., Salles, J. M., Bradshaw, C. J. A., & Courchamp, F. (2021). High and rising economic costs of biological invasions worldwide. *Nature*, 592 (7855), 571–576. <https://doi.org/10.1038/s41586-021-03405-6>

- European Union Agency for Criminal Justice Cooperation, *Report on Eurojust's Casework on Environmental Crime*, January 2021, https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/assets/report_environmental_crime.pdf
- European Parliament, *Environmental crimes: deal on new offences and reinforced sanctions*, press release of 16 November 2023, https://www.europarl.europa.eu/news/en/press_room/20230929IPR06108/environmental-crimes-deal-on-new-offences-and-reinforced-sanctions
- Игњатовић, Ђ. (2023). Зелена криминологија и контрола криминалитета. *Crimen* (XIV) 1/2023.
- Jones, K. E., Patel, N. G., Levy, M. A., Storeygard, A., Balk, D., Gittleman, J. L., & Daszak, P. (2008). Global trends in emerging infectious diseases. *Nature*, 451 (7181), 990–993. <https://doi.org/10.1038/nature06536>
- Maloney, M. (2018). Environmental Law: Changing the Legal Status of Nature: Recent Developments and Future Possibilities. *Law Society of NSW Law Journal*, 49.
- Миљун, И. (2023). Специјализација носилаца правосудних функција и свест грађана као инструмент супротстављања еколошким казним делима. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 4/2023, 1319–1341.
- Републички завод за статистику, 2022, *БИЛТЕН – Пунолећни учиниоци кривичних дела у Републици Србији, 2021*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20225689.pdf>
- Ристивојевић, Б., Бугарски, Т. (2014). Кривично дело „убијање и мучење животиња“ из члана 269 КЗ РС у светлу Закона о добробити животиња. *Наука, безбедност, полиција – Журнал за криминалистику и право*, 1/2014.
- Shyam, G. (2019). How Community Attitudes can Strengthen Arguments for Changing the Legal Status of Animals. *Society Register*, Vol. 3, no 3.
- South, N., & Wyatt, T. (2011). Comparing illicit trades in wildlife and drugs: An exploratory study. *Deviant Behavior*, 32 (6), 538–561.
- Стојановић, Н. (2018). Одговорност за штету коју животиња проузрокује према преднацрту Грађанског законика Републике Србије. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 81, година LVII.
- Стојановић, З. (2019). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Taylor, L. H., Latham, S. M., & Woolhouse, M. E. J. (2001). Risk factors for human disease emergence. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 356 (1411), 983–989.
- Тодоровић, А. (2023). Шест модалитета утицаја међународног права на кривично-правну заштиту животне средине. *Ревииа за криминологију и кривично право*, Vol. 61, бр. 2, 27–44.
- Тодоровић, З. (2018). *Емоције животиња, еволуциони континуитет и етичке импликације*, докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Београду. U4 Exper Answer, *Wildlife crime and corruption*, <https://www.u4.no/publications/wildlife-crime-and-corruption.pdf>
- Шкулић, М. (2022). Начело *ne bis in idem* у казненом законодавству Републике Србије, у: Бејатовић, С., Новаковић, Н. (ур.), *Начело ne bis in idem и правна*

*сијурносћ зрађана (међународни правни стандарди, реџионална законодав-
сћва и искусћва у примени).* Београд

Шкулић, М. (2023). Уставноправна заштита животне средине. *Гласник Адвокай-
ске коморе Војводине*, бр. 4/2023, 1187–1217.

Правни извори

Commission Regulation [EC] No 865/2006.

Consolidated Versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the
Functioning of the European Union, Official Journal of the European Union,
2016/C 202/01

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats
and of wild fauna and flora.

Council Regulation [EC] No 338/97 on the protection of species of wild fauna and flora
by regulating trade therein.

ECtHR, *Maresti v. Croatia*, no. 55759/07, presuda od 25. juna 2009.

ECtHR, *Milenkovic v. Serbia*, no. 50124/13, presuda od 1. marta 2016.

ECtHR, *Muslija v. BiH*, no. 32042/11, presuda od 14. januara 2014.

Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005. – испр., 107/2005.
– испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016. и 35/2019.

Правилник о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих вр-
ста биљака, животиња и гљива, *Службени гласник РС*, бр. 5/2010. и 47/2011.

Regulation (EU) No 1143/2014 of the European Parliament and of the Council of 22
October 2014 on the prevention and management of the introduction and spread
of invasive alien species.

Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May
2023 on the making available on the Union market and the export from the
Union of certain commodities and products associated with deforestation and
forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010

The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora,
<https://cites.org/eng/disc/what.php>

Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021.

Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89. –
одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*,
бр. 1/2003. – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, бр. 101/2005, 116/2008. и 111/2009.

Закон о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље
фауне и флоре, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/2001.

Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010. –
испр., 14/2016, 95/2018. – др. закон и 71/2021.

Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009,
36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016,
95/2018. – др. закон и 95/2018. – др. закон.